

Kiss Álmos Péter a ZMNE doktorandusza

ÁTVIHETŐK-E AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS TAPASZTALATAI?

A jelentős nemzetbiztonsági fenyegetésnek tekintett terrorizmus valójában csak az aszimmetrikus hadviselés számtalan eszközének egyike. Nyugati biztonsági erők rendelkeznek némi tapasztalattal az aszimmetrikus hadviselésben, és Ázsiában és más távoli hadszíntereken szolgáló expedíciós erők további tapasztalatokat gyűjtenek. A növekvő társadalmi, gazdasági és politikai feszültségek következtében sem Európa, sem Magyarország nem fogja elkerülni az aszimmetrikus konfliktusokat. Ezek megoldása során a más hadszíntereken szerzett tapasztalatok – mint a brit, a rhodesiai és az indiai fegyveres erők teljesítményei mutatják – csak nagyon korlátozott mértékben alkalmazhatóak.

Terrorism is regarded as a significant national security threat. In reality, terrorism is just one of the many tools available to asymmetric warfare actors. Western security forces have some experience in asymmetric warfare, and their expeditionary forces in Asia and other remote theaters are gaining further current experience. Due to growing social, economic and political tensions, Neither Europe nor Hungary will not be able to avoid asymmetric conflict. As the performance of British, Rhodesian and Indian armed forces shows, in the resolution of these conflicts experience gained in other theaters is of very limited use.

Új paradigma a hadviselésben

"Háború nem létezik többé." Rupert Smith brit tábornok ezzel a meglepő kijelentéssel kezdi a közelmúlt és a közeljövő hadviselésének áttekintését. Egy 37 éves karrier tapasztalatai alapján jut arra a következtetésre, hogy elavult az *"államok közötti nagyipari háború"*, melyet a nemzetállamok reguláris fegyveres erői az állam teljes gazdasági kapacitásának és emberi tartalékainak mozgósításával más nemzetállamok reguláris fegyveres erői ellen vívnak, a döntő és teljes győzelem érdekében háttérbe kényszerítve minden más egyéni és csoport érdeket. Az államok közötti háborúk egyre ritkábbak: az elmúlt kb. 60 év fegyveres konfliktusainak 80 százaléka belső konfliktus – felkelés, forradalom, polgárháború, ellenforradalom, nemzeti felszabadító háború – volt. [Strachan, 2007] Elavult tehát az a több évszázados hadviselési paradigma, amely alapján az államok a mai napig fegyveres erőiket szervezik és felszerelik.

Smith tábornok nem áll egyedül az elméletével. A hibrid hadviselés és a negyedik generációs hadviselés elméletek megalkotói is többé-kevésbé hasonló eredményre jutottak – bár következtetéseik talán kevésbé végletesek, és kevésbé provokatív szavakkal fogalmazzák meg azokat. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a második világháborút követő társadalmi, politikai és gazdasági változások a modern hadviselésben is alapvető változásokhoz vezettek. [Lind et al 1989, Hammes 1994, Hoffman, 2007, McCuen 2008]

*A hadviselés új paradigmájában*¹ nem lehet egyértelműen elválasztani a békés és a háborús periódusokat, nincs valamennyire biztonságos háttér, nincs front, és nincs elkülönült csatatér, ahol a hadseregek összecsapnak. Gyakran hadseregek sincsenek: a hadviselők egy része nem – állami szereplő – etnikai, vallási milíciák, bűnszervezetek, melyekkel nehéz (vagy lehetetlen) megtalálni a politikai megoldáshoz nélkülözhetetlen kompromisszumot. Megjelennek a hadviselés szabályaival ellenkező eljárások és magatartás-formák (pl. túszejtés, foglyok kivégzése), és megjelennek olyan eljárások, amelyek eddig nem számítottak a hadviselés eszközeinek: törvényes politikai tevékenység, tömeglázító demagógia, utcai politizálás és zavargások, pereskedés; szervezett és szervezetlen bűnözés; terrorizmus. A harctér maga a nép – a nép az utcákon, a földeken, a házakban – az egész nép, mindenütt, bármikor. Harcok folyhatnak bárhol – a civilek jelenlétében, a civilek között, a civilek ellen és azok védelmében, a civilek önkéntes vagy kikényszerített részvételével. A civilek egyaránt lehetnek célpontok, emberi pajzsok, elérendő célok vagy hadviselők, és gyakran nehéz eldönteni, hogy egy adott pillanatban éppen melyik szerepet játsszák. A harcok jellege is megváltozott: céljuk az ellenség erőforrásainak pusztítása helyett a propaganda. A korábbi konfrontáció-konfliktus-győzelem-tűzszünet-békekötés ciklus helyét átveszi a konfrontáció és konfliktus közötti folyamatos oda-vissza átmenet. [Smith, pp. 1-17.] Az új paradigma új gondolkodást, új eljárásokat, új eszközöket követel.

Az új paradigma Smith tábornoktól a *"háború a nép között"* (war amongst the people) nevet kapta, de e kifejezés nem terjedt el a szakirodalomban. Az angol szaknyelvben alacsony intenzitású hadviselés, nem-hagyományos hadviselés, irreguláris hadviselés váltották egymást. Az 1960-as években a franciák forradalmi háborúnak, vagy egyszerűen modern háborúnak nevezték. Ma az *aszimmetrikus hadviselés a leggyakrabban használt megnevezés*.² Bárminek nevezzük is az új paradigmát, az nem teljesen új jelenség: a gyarmati háborúk és a gyarmatbirodalmak felbomlását kísérő felkelések és nemzeti felszabadító háborúk nagyrészt aszimmetrikus konfliktusok voltak, és megvívásukban egyes európai hatalmak széleskörű tapasztalatokat szereztek. A jelenleg folyamatban lévő aszimmetrikus konfliktusok (felkelés-ellenes hadjárat Irakban és Afganisztánban, békfenntartó műveletek a Balkánon, humanitárius műveletek Afrikában), amelyekben Európa államai jelentős szerepet vállalnak, ugyancsak magukon viselik a gyarmati háborúk legtöbb jellemző vonását:

¹ A hadviselés új paradigmájának társadalmi, gazdasági és politikai hátterével és jellemzőivel a szerző korábbi tanulmányaiban [Kiss, 2006, 2007 és 2009] részletesen foglalkozott.

² Én ezt nem tartom a legszerencsésebb kifejezésnek. Évezredek óta a hadművészet első és legfontosabb célja erőfölény létesítésével, új eljárások alkalmazásával, új eszközök bevetésével, vagy más úton olyan aszimmetrikus körülményeket teremteni, amelyekre az ellenség nem számít, és amelyekre nem tud hatékony választ adni. Az új paradigma követőinek pontosan ugyanez a célja. De kénytelen vagyok igazodni az általánosan elfogadott gyakorlathoz.

expedíciós erők idegen területen, idegen népek fölött gyakorolnak hatalmat; kétes legitimitású kormányokat tartanak hatalmon; nem vonatkoznak rájuk a helyi törvények, és harcérintkezési szabályaik tág teret engednek a kényszerítő eszközöknek és eljárásoknak.

A NATO és az Európai Unió biztonságpolitikai irányelvei és az egyes tagállamok nyilvánosan hozzáférhető nemzetbiztonsági okmányai és katonai doktrínái arra engednek következtetni, hogy Európa kormányai csapataik aszimmetrikus harcban történő alkalmazását a jövőben is elsősorban saját határaikon kívül, egy ingatag ázsiai vagy afrikai szövetséges kormány támogatásának részeként látják.³ Felkelések és a kormány tekintélyével szembeni erőszakos kihívások csak a harmadik világ működésképtelen államaiban történnek, de Európában minden rendben van, mert a demokratikus folyamatok útján kezelni lehet minden sérelmet. Kétségtelen, hogy itt is jelen van a politikai erőszak, melynek legaggasztóbb és legveszélyesebb formája a terrorizmus, és melyet a legtöbb európai biztonságpolitikai dokumentum súlyos fenyegetésnek tekint. De a terrorizmust a rendvédelmi szervek és az igazságszolgáltatás kezelni tudják; ha mégis szükségesnek bizonyulna a csapatok hazai alkalmazása, az csak a túlterhelt rendvédelmi szervek ideiglenes megerősítése lenne. És pontosan e feladat végrehajtásához gyűjtenek hasznos tapasztalatokat az Ázsiában, Afrikában és a Balkánon a nemzetközi kontingensekben szolgáló csapatok.

E felfogás megjelenik a magyar nemzetbiztonsági stratégiában is: a terrorizmus első helyen áll mint önálló "globális kihívás," kezelését a dokumentum elsősorban a "nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek" hatáskörének tekinti, a katonai eszközök alkalmazását csak a NATO keretei között látja. [A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája, 2004.] És megjelenik a szakemberek gondolkodásában is: "[a] nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatainak legfontosabb forrását jelenleg az Afganisztánban és Irakban folyó műveletek képezik. Ezek folyamatos figyelemmel kísérése és elemzése segíti a magyar katonák felkészítését a terrorizmus elleni eredményes küzdelemre." [Kőszegvári, 2003, p 17] "*Honi területen történő bevetés esetén várhatóan, a katonai erők feladata (...) a rendvédelmi szervek megerősítése és támogatása lehet.*" [ugyanott, p. 30, kiemelés az eredetiben] "... [A] kijelölt erőket elsősorban arra kell felkészíteni, hogy várhatóan az országhatáron túl kerülnek végrehajtásra a terroristák elleni katonai műveletek és harctevékenységek." [ugyanott, p. 36]

³ A NATO Response Force néven létrehozott gyorsreagálású erők csak a NATO területi határain kívüli intervenciós műveletekre alkalmasak. Nem-állami hadviselők (különösen terror szervezetek) elleni harcra – a helyi körülmények nagyon alapos ismerete hiányában – hosszú és alapos felkészítés nélkül alkalmatlanok.

E dokumentumokat nemzetközi tekintélyű szakemberek írták, akiknek együttes tapasztalatai több évszázadot tesznek ki; együttes felkészültségük – ha egyáltalán mérhető az ilyesmi – nagyságrendekkel nagyobb, mint amit jelen sorok szerzője valaha remélhet. Ezután jókora vakmerőség, de mégis meg kell kockáztatnom a kijelentést, hogy *e nézetek tévesek, és fenntartásuk veszélyt jelent Európa biztonságára:*

– A terrorizmus nem önálló biztonsági vagy rendvédelmi probléma – valójában nem is probléma, hanem eszköz: csak egy pont az aszimmetrikus hadviselés eszközeinek széles skáláján. Ahol tartós biztonsági problémaként megjelenik, ott a valós fenyegetés már sokkal szélesebb körű, és nem kezelhető csak a tünetekre (terrorista csoportokra és akciókra) koncentrációval.

– Az egyes aszimmetrikus konfliktusokhoz vezető és azokat életben tartó társadalmi, politikai és gazdasági körülmények annyira egyediek és meghatározóak, hogy a távoli hadszíntereken (Ázsiában, a Balkánon vagy korábban a gyarmatokon) szerzett tapasztalatok nem ültethetők át hazai környezetbe.

A nyugati világban általános vélemény, hogy az aszimmetrikus hadviselésben a brit hadsereg a legtöbb tapasztalattal és szaktudással rendelkező fegyveres testület. A brit birodalom közel 300 éve során számtalan függetlenségi törekvést kellett elfojtani – ezek nagyrészt aszimmetrikus konfliktusok voltak, mert a lázadók ritkán rendelkeztek korszerű háborúk megvívásához nélkülözhetetlen szervezettséggel, ipari kapacitással és infrastruktúrával. A második világháborút követő évtizedekben, a birodalom felszámolása során mind a brit fegyveres erők, mind az utódállamok csapatai további tapasztalatokat gyűjtöttek az aszimmetrikus hadviselés terén. Tevékenységük elemzése azt mutatja, hogy egyrészt a korábbi tapasztalatok és máshol bevált eljárások alkalmazása új hadszíntereken nem feltétlenül sikeres, másrészt óriási kockázatot rejt a teljes probléma helyett annak csak egyes jól látható elemeire koncentrálni.

Malaysia, 1948-1960

A malaysiai kommunista felkelés (Malaya Emergency) elfojtását a szakirodalom máig a sikeres felkelés-ellenes harc követendő példajaként említi. A birodalmi kormány és a gyarmati hatóságok tökéletesen alkalmazták a felkelés-ellenes harc alapelveit, ritkán hibáztak, és hibáikat gyorsan kijavították:

– Némi habozás⁴ után bejelentették a szükségállapotot, és ezzel lehetővé tették különleges törvények bevezetését.

⁴ A habozás oka elsősorban üzleti megfontolás volt: hadműveleti területen működő vállalkozások biztosítási díja magasabb volt.

– Sir Gerald Templer tábornok, a teljhatalmú gyarmati kormányzó személyében egy kézben összpontosították a katonai és politikai irányítást, ezzel megteremtették a vezetés egységét.

– Megteremtették a lakosság fölötti kontrollt. A leginkább veszélyeztetett lakosságot (az őserdő peremén élő földnélküli kínai telepeseket) "védett falvakba" költöztették, garantálták biztonságukat és gazdasági fejlődésüket, így elszigetelték a felkelőket tömegbázisuktól és legfontosabb élelmiszer- és pénzforrásuktól.

– Hatékony propagandával, gazdasági intézkedésekkel (pl. a kínai telepesek földhöz juttatásával) és a függetlenség ígéretével olyan jövőképet vázoltak föl, amellyel nem csak a felkelők potenciális támogatói, de a kevésbé radikális felkelők is azonosulni tudtak. A kormány nyilvánvalóvá tette: a gyarmati uralom hamarosan véget ér, Malaysia független állam lesz. A felkelés lassította ugyan a függetlenedési folyamatot, de nem állította le azt: ha nem is napról napra, de fokozatosan és észrevehetően egyre több döntési jogkör került a helyi politikusok és tisztviselők kezébe.

– Korlátozott büntetlenséget ígértek azoknak a felkelőknek, akik megadták magukat (és jutalmat, ha fegyverrel adták meg magukat), és lehetővé tették, hogy új életet kezdjenek.

– Egy hatékony hírszerző szervezet támogatásával állandó katonai nyomást gyakoroltak a felkelőkre.

– A fentieket a törvények és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásával tették.

Ezekkel az eljárásokkal fokozatosan növelték a kormány ellenőrzése alatt álló területeket, elszigetelték a felkelőket tömegbázisuktól és egyre mélyebbre kényszerítették őket a lakatlan őserdőbe, ahol sem támogatást, sem élelmet nem találtak, és ahol a biztonsági erők járulékos pusztítás nélkül támadhatták őket. A felkelés 1957-re jelentéktelen biztonsági fejfájássá sorvadt.

Eddig a malaysiai sikertörténet rövid vázlata. De ha ismerjük a részleteket, azt is tudjuk, hogy az 1950-es évek elején a kormányerők sikere – az egyre nagyobb létszám és tüzerő ellenére – még egyáltalán nem volt biztos. A felkelés első négy évében nem volt egységes vezetés: a kormányzó, a rendőrfőnök, a fegyveres erők parancsnoka és az állami adminisztráció bürokratái a maguk útjait járták és akarva-akaratlanul gyakran akadályozták egymást. A fegyveres erők szőnyegbombázással, dandár-szintű alakulatokkal végrehajtott kutató-pusztító hajtóvadászatokkal és a hagyományos hadviselés más eljárásaival próbálták meg úrrá lenni a helyzeten – sikertelenül. A kommunisták megfoghatatlan kísértetként egyszerre voltak mindenütt és sehol; rajtaütéseikkel szemben a biztonsági erők tehetetlenek voltak; a közigazgatás, a

fegyveres erők és a civil lakosság erkölcsi tartása megroppant, egyre kevesebben hittek a győzelemben. Csak Sir Gerald Templer tábornok kinevezése hozott jelentős változást. Templer teljhatalmú kormányzóként rákényszerítette⁵ a közigazgatást, a fegyveres erőket és a rendvédelmi szerveket az együttműködésre és olyan eljárások végrehajtására, amelyeket azok korábban szűk intézményi érdekek vagy még szűkebb személyes hatalomföltés alapján szabotáltak. [Kiszely, 2006. és Reid-Daly, p. 477-480]

A malaysiai siker alapja valójában az ösztönző és kényszerítő eszközök közötti helyes arány volt. Mai elemzések ritkán említik, hogy a kormány olyan mértékű kényszert alkalmazott, ami ma elfogadhatatlan lenne. A szükségállapottal bevezetett különleges törvények alapján tízezerrel tartottak fogva gyanúsítottakat vádemelés nélkül; rutinszerűen alkalmazták a kijárási tilalmat mint kollektív büntetést; gyorsított bírósági eljárással több, mint 200 ember ítéltek halálra. A dzsungel kínai telepeseinek "új falvakba" költöztetése sem ment kényszer nélkül. És az "új falvak" (bár az életkörülmények jobbak voltak, mint az egészségtelen dzsungel-kampongokban) valójában klinikával, iskolával, tiszta ivóvízzel ellátott, viszonylag kényelmes koncentrációs táborok voltak szögesdróttal, fényszórókkal, kijárási tilalommal, fegyveres őrséggel. [Markel, 2006, Strachan, 2007]

A siker másik fontos eleme az oszd meg és uralkodj elv alkalmazása volt. A felkelés – a kommunista internacionalizmust hangoztató jelszavak ellenére – a kínai kisebbség mozgalma volt, a lakosság többsége (közel 2/3) viszont maláj volt, és viszonylag egyszerű feladatnak bizonyult a malájokat a kínaiak ellen fordítani. Sikerült kiaknázni a kínai társadalmon belüli megosztottságot is: a sikeres kínai üzletemberek a felkelés céljaiban és eljárásaiban egzisztenciális fenyegetést láttak, és készek voltak együttműködni a kormányerőkkel, ha azok valamennyire garantálni tudták biztonságukat. A földhöz juttatott kínai telepések sem akarták fölládozni újonnan szerzett tulajdonukat. És sikerült megosztani magát a felkelő mozgalmat is: az elfogott kommunisták egy része vállalta, hogy európai tisztek vezetésével fegyverrel harcol korábbi elvtársai ellen.

A felkelők 1957-re annyira meggyengültek, hogy a brit birodalom megadhatta a függetlenséget Malaysiának – nem kellett tartani attól, hogy a felkelők veszélyeztetik majd az új állam stabilitását és biztonságát. A felkelők egyre fogyatkozó kis csoportjai még néhány évig tengődtek a dzsungel mélyén és a thai határ mentén, de nem képviseltek számottevő fenyegetést.

⁵ A "kényszerítette" szó szerint értendő: Templer tucattal váltotta le magas rangú tiszteket és civil tisztviselőket, akik követelményeinek nem akartak vagy nem tudtak megfelelni.

Kenya, 1952-1959

Kenyában a Mau Mau felkelés (Kenya Emergency) során a Malaysia-modellnek csak nagyon kevés elemét (és korántsem a legvonzóbbakat) alkalmazták. A kenyai kormány nem tudott olyan vonzó és közeli jövőképet felvázolni, mint a malaysiai: a Mau Mau kettős követeléséből – *ithaka wa wiyathi*: föld és szabadság – egyiket sem tudta teljesíteni. A felkelés közvetlen kiváltó okát, a kikuyu törzs földigényét csak az európai fölbirtokok felosztásával lehetett volna megszüntetni – ami a gyarmati gazdaság teljes összeomlásához vezetett volna. De a szabadság (függetlenség) sem volt napirenden: a kormány feladata a gyarmati uralom fenntartása volt még legalább egy generáción át, amíg kifejlődik egy felelősségteljes afrikai politikai elit, amely kész a fehérekkel közösen kormányozni. [Elkins, p. 60 és p. 139]

További különbség volt, hogy a rendelkezésre álló erőforrások jóval korlátozottabbak voltak, mint Malaysiában – a második világháborút követő gazdasági növekedés Kenyát sokkal kisebb mértékben érintette, mint az ipari nyersanyagokat termelő Malaysiát. A felkelés nem volt a hidegháború része,⁶ ezért a gyarmati kormány a birodalomtól csak minimális segítséget (elsősorban néhány lövész zászlóalj és felkelések elfojtásában nem különösebben hasznos bombázó századokat) kapott. A felkelés leveréséhez szükséges erőforrások tekintetében csak saját magára számíthatott, és a kenyai fehérek – különösen az első európai áldozatok után – nem voltak nagylelkű hangulatban. Az erőforrások hiányán minden Malaysia-típusú "megnyerni a szíveket-lelkeket" terv zátonyra futott. A kormány nem tudott semmilyen ösztönzőt följánlani, és ösztönzők híján a felkelés leverésében a brutális kényszer lett a meghatározó tényező. [Markel, 2006] A szükségállapot során az 1,5 milliós kikuyu törzs nagyrésze megjárta az internáló táborokat vagy a "védett falvakat;" több mint 1000 halálos ítéletet hajtottak végre; a hivatalos adatok szerint a biztonsági erőkkel folytatott harcokban további 11 500 felkelő vesztette életét – de mai kutatók szerint a halálos áldozatok száma ennél lényegesen magasabb, akár 50-100 000 is lehet. [Elkins, 2005, p. xvi]

A felkelés 1952 elején kezdődött az európai farmok vandalizálásával (gyújtogatással, állatállomány pusztításával) és kormányhű kikuyuk elleni erőszakos támadásokkal. A biztonsági erők első válasza a Jock Scott művelet (1952. október 21) volt: letartóztatták és bíróság elé állították a Mau Mau mozgalom politikai vezetőit. A kormány következő lépése (1952. decembertől) a rezervátumokon kívül élő kikuyuk tömeges letartóztatása és rezervátumokra visszakényszerítése volt.⁷ A deportálás része volt a "szűrés:" alapos kihallgatás

⁶ A felkelők nem kaptak támogatást sem a Szovjetuniótól, sem Kínától.

⁷ Ez nem csak Kenyában történt: Ugandából és Tanganyikából is deportálták az oda átköltözött kikuyukat.

(és gyakran brutális vallatás), melynek során a letartóztatotról kiderült, hogy Mau Mau-e vagy sem.

A bizonyíthatóan aktív Mau Mau bíróság elé került és súlyos büntetést kapott (akár halálbüntetést is). Akire nem tudták rábizonyítani az aktív szervező és vezető tevékenységet, az foglyotáborba került, ahol élete minden percét szabályozták; brutálisan nehéz kényszermunkát végzett; a legkisebb kihágásért is könyörtelen megtorlás (gyakran súlyos testi fenyegetés) járt, és rendszeresen ismétlődtek a szűrések (melyeknek többnyire része volt a kínvallatás). A program célja a foglyok megtörése volt: kikényszeríteni a töredelmes beismerő vallomást, elérni, hogy megtagadják és elárulják a Mau Mau mozgalmat, kiszedni belőlük minden hasznos információt. Aki megtört és vallott, az egyben Mau Mau esküjét is megszegte és automatikusan kizárta magát a Mau Mau mozgalomból és a kikuyu társadalomból. Nem volt más lehetősége, mint átállni a kormány oldalára és együttműködni a biztonsági erőkkel. Az együttműködés fejében jobb ellátásra számíthatott, és idővel egyre kevésbé szigorú táborokba szállították, majd rehabilitáltként szabadon engedték.

Akiről nem derült ki, hogy Mau Mau, azt visszaszállították a rezervátumokra, ahol a "villagization" (falvasítás) program keretében a szétszórt tanyákról több, mint egymillió kikuyut költöztettek "védett falvakba." Ezek ugyanolyan koncentrációs táborok voltak, mint Malaysiában, de a jobb infrastruktúra, a klinikák és iskolák nélkül – kényelmi és jóléti kiadásokra nem futotta a kormány szűkös erőforrásaiból. A körülmények (elsősorban a rossz ellátás és a zsúfoltság miatt) rosszabbak voltak, mint a legszegényebb tanyákon. A gazdasági fejlődés lehetőségét kényszermunka helyettesítette, és baj volt a biztonsággal is – de azt nem az őserdőbe szorított felkelők, hanem a biztonsági erők mellett működő európai félkatonai segédcsoportok és a kormányhű kikuyuk közül toborzott törzsi milícia, a Home Guard visszaélései fenyegették. [Elkins, 2005, pp. 233-274]

Ezekkel az eljárásokkal a biztonsági erők elvágták a kapcsolatot az aktív Mau Mau és a civil lakosság között. A harcosok a lakatlan őserdőbe kényszerültek, éheztek és állandó támadásoknak voltak kitéve. A túlélés érdekében kislétszámú csoportokra oszlottak, melyek felszámolása nem jelentett volna problémát – de szinte lehetetlen volt megtalálni őket. A probléma megoldását az elfogott Mau Mau harcosok jelentették: ismerték az őserdőt, ismerték az erőben bújkálók túlélési eljárásait és szokásait – és jelentős érdekük fűződött ahhoz, hogy a kormány "elfelejtse" korábbi viselt dolgaikat. A Malaysiában már sikerrel alkalmazott modellt követve egy részüket rávették, hogy európai tisztek vezetésével visszatérjenek az őserdőbe, és segítsenek felderíteni és felszámolni a még működő Mau Mau csoportokat. A Mau Mau mozgalom kudarcot vallott, de mégis elérte, hogy a brit birodalom újragondolja a függetlenséghez vezető folyamatot: 1957-ben parlamenti választásokat

tartottak, 1959-ben föloldották a szükségállapotot, és 1963-ban Kenya független állam lett.

Rhodesia, 1966-1980

A rhodesiai biztonsági erők a gyarmat megalapításától kezdve részt vettek a brit birodalom háborúiban, és a brit fegyveres erők aszimmetrikus hadviselési tapasztalat-gyűjtésének közvetlen hasznélvezői voltak.⁸ A második világháború után rhodesiai lövészcsapatok és különleges hadviselési erők részt vettek a malaysiai felkelés leverésében; a rhodesiai légierő repülő zászlóaljai támogatták a birodalom felkelés-ellenes hadműveleteit Kelet-Afrikában, a Mediterrán-medencében és az Arab-félszigeten. Rhodesiai tisztek tanulmányozták a Mau Mau lázadás előzményeit és kiváltó okait, a felkelők és a biztonsági erők harceljárásait, a felkelés leverésében alkalmazott eszközöket és eljárásokat.⁹ E tapasztalatok alapján módosították a biztonsági erők kiképzését; a légierő számára felkelés-ellenes harcra alkalmas eszközöket (elsősorban csapásmérő repülőgépeket és szállító helikoptereket) szereztek be; létrehoztak egy önkéntes-rendőri hálózatot, és számos más intézkedéssel alaposan felkészültek a nemzeti felszabadítási mozgalmak elleni harcra. [Flower, 1987, pp 9-10] E felkészítés eredményeként a rhodesiai fegyveres erők a 20. század leghatékonyabb, legütőképesebb erőinek bizonyultak, legendába illő harcászati sikereket értek el, és egyetlen harctéri vereséget sem szenvedtek.

A biztonsági erők harcászati sikerei ellenére a rhodesiai kormány 14 év háború után kénytelen volt rendkívül kedvezőtlen feltételek mellett kapitulálni. Kétségtelen, hogy a status quo tarthatatlan volt, és a felkelés lángját csak valamilyen hatalom-megosztással járó kompromisszum tudta volna eloltani. De történelmi determinizmus és "progresszív erők erkölcsi fölénye" ide, nemzetközi elszigetelés és gazdasági blokáddal, a felkelők bőkezű szovjet és kínai támogatása amoda – semmi törvényszerű nem volt Rhodesia kudarcában. A kudarcot elsősorban a katonai és politikai vezetés hiányosságai okozták: nem tudták a helyi politikai, gazdasági és társadalmi körülményekhez igazítva alkalmazni a felkelés-ellenes harc alapelveit, és nem tudták a harcászati sikereket hadműveleti sikerekké aggregálni. A politikai vezetés nem fogalmazta meg elég világosan a stratégiai célokat, így a fegyveres erők nem kaphattak egyértelmű útmutatást. Ugyanakkor a rendőrség, hadsereg és légierő közötti rivalizálás akadályozta az egységes vezetés elvének érvényesülését.

⁸ A rhodesiai miniszterelnök, Ian D. Smith is rendelkezett némi aszimmetrikus hadviselési tapasztalattal. Miután 1944 júniusban a Liguriai Alpok fölött lelőtték, Smith egy különösen agresszív partizán alakulathoz csatlakozott, és afféle műveleti tisztként az év végéig ő dolgozta ki a német megszállók elleni rajtaütések terveit. [Joyce, 1974, pp 53-58]

⁹ A rendőrségtől kiküldött tiszt – Kenneth Flower – később a rhodesiai titkosszolgálat (Central Intelligence Organisation – CIO) vezetője volt.

A kormány a biztonsági erők kezdeti sikerei¹⁰ alapján arra számított, hogy csak katonai erővel, politikai és más nem-katonai eszközök alkalmazása nélkül is el tudja fojtani a felkelést. Egy rhodesiai tiszt így foglalta össze a kormány stratégiáját: "nagy léptékű határon túli műveletek, hogy elzárjuk a csapatot; jelzőberendezésekkel ellátott és járőrökkel ellenőrzött határzár, mögötte egy 20 km széles szabad tüzelési zóna; lakosság fölötti ellenőrzés: védett falvak, élelmiszer-ellátás ellenőrzése, kijárási tilalom, és (ha kell) szükségállapot; és széleskörű lélektani hadviselési műveletek." [Cilliers, p. 9. és p. 17.] De sem a biztonsági erők létszáma, sem a rendelkezésre álló pénzforrások nem voltak elegendőek egy ilyen terv végrehajtásához.

A határokon túli rajtaütések és a határokon belüli "Fire Force"¹¹ műveletek óriási veszteségeket okoztak a felkelőknek, mégsem tudták "elzárni a csapatot:" a felszabadító mozgalmak ereje a veszteségeket jóval meghaladó ütemben nőtt. A zambiai és mozambiki táborokban egyre több újonc volt kiképzés alatt, és egyre több felkelő szivárgott át a határokon. A létszámhiány következtében a biztonsági erők nem tudták megvalósítani a felkelés-ellenes harc egyik alapkövetelményét, a területi dominanciát sem. Nem tudták járőrökkel és megfigyelőkkel kellően lefedni a határzárakat, az a felkelők számára inkább bosszúság volt, mint valós akadály. Óriási területek maradtak a biztonsági erők – és a hírszerző szervek – állandó jelenléte és felügyelete nélkül, ahol aztán a felszabadító mozgalmak akadály nélkül megtelepedhettek, és ahol egyre kevésbé (vagy egyáltalán nem) érvényesült a kormány hatalma és tekintélye. Afrikai állományú lövész zászlóaljok felállítása lényegesen enyhítette volna a létszámhiányt, de a kormány veszélyesnek tartotta az afrikaiak kezébe fegyvert adni. [Cilliers, pp. 203-204.] Az afrikaiak hűséges, bátor, fegyelmezett és megbízható katonáknak bizonyultak, de létszámuk mindvégig korlátozott maradt.

A "lakosság fölötti ellenőrzés" legfontosabb – nélkülözhetetlen – eleme a lakosság biztonságának megteremtése, amit csak valamilyen fegyveres erő (többnyire helyben toborzott milícia) állandó jelenlétével lehet fenntartani, de a rhodesiai programból ez hiányzott. A védett falvak igazgatása és biztonsága sosem volt megfelelő. Az állandó pénzhiány következtében a falvak gazdasági fejlődése és a szolgáltatások színvonala bizonytalan volt, a lakosság életkörülményei semmivel nem voltak jobbak (és sok esetben rosszabbak

¹⁰ A biztonsági erők 1967 és 1969 között olyan sikeresen vették föl a harcot a felszabadítási mozgalmakkal, hogy azok 1969 végén kénytelenek voltak szétvert erőik demoralizált maradványait kivonni a határokon túlra, és újragondolni stratégiájukat.

¹¹ Nagyon rövid riasztási idővel bevethető, helikopterrel és ejtőernyővel a harcérintkezési körzetbe juttatott szakasz- és század-szintű készenléti harc-csoportok, melyeket nyomkeresők és mélységi felderítők vezettek a felkelő csoportokra. [Hajdú, 2003 és Cocks, 1988]

voltak), mint az ősi kraalokban, ahonnan kitelepítették őket. [Cilliers, pp. 81-82. és pp. 93-96.]

A korábbi malaysiai helyzettel ellentétben a kormány nem tudta a felkelők vitorláiból kifogni a szelet azzal, hogy feljánlja az európaiak és afrikaiak közötti hatalom-megosztást (a hatalom-megosztás a felszabadító mozgalmakat sem érdekelte: azok a fehérek részvétele nélkül akartak kormányozni). De a rhodesiai társadalmat 1966-ban nem kizárólag elnyomó fehérek és öntudatos afrikai szabadságharcosok alkották. Az afrikai lakosság nagyrésze haszonélvezője volt a modern Rhodesia gazdasági fejlődésének: az egészségügyi ellátó rendszernek és az állatorvosi szolgálatnak; az iskolarendszernek, mely az egyetemi szintig tanulási lehetőséget adott a tehetséges afrikaiaknak és szakmát adott a kevésbé tehetségeseknek; az oktatási programoknak, melyek megtanították az afrikai farmereket a korszerű európai mezőgazdasági eljárásokra. Ha az afrikait egyáltalán érdekelte a kraal határán túli világ, akkor inkább kormánypárti volt, semmint a felszabadítási mozgalmak támogatója, de a kormány meg sem próbálta egy alternatív jövőkép széleskörű népszerűsítésével megnyerni a habozókat.

Pedig az alternatív jövőkép létezett: a rhodesiai alkotmány "színvak" volt, a szavazójog feltételei az írástudás és a jövedelmi státusz voltak. Az első alkotmány bevezetése (1923) óta mindig voltak szavazati joggal rendelkező afrikaiak, és szavazati jog nélküli fehérek, és az 1960-as években megjelentek az első afrikai parlamenti képviselők. A dinamikusan fejlődő gazdaság és az afrikaiak felzárkózását célzó kormány programok eredményeként egyre több afrikai felelt meg a szavazati jogi követelményeknek és – egyszerű demográfiai tényezők következtében – elkerülhetetlen volt, hogy többségi kormányzás idővel megvalósuljon. De "túl késői, túl kevés" intézkedéseivel a kormány addig halogatta a megegyezést az alkotmányos megoldásra hajlamos belső ellenzékkel, míg ezek minden hitelüket elvesztették, és nem maradt más lehetőség, csak a kapituláció.

Észak-Írország, 1969-2007

Észak-Írországban nem volt felkelés 1969. augusztusban, amikor a brit kormány elhatározta a fegyveres erők bevetését. Kétségtelen, hogy a katolikusok és protestánsok¹² közötti erőszak olyan méreteket öltött, amit a helyi rendvédelmi erők nem tudtak kezelni, de nem volt szervezett ellenállás sem a brit, sem a helyi kormány hatalmával szemben. [Operation Banner, 2008] A csapatokat először békefenntartó céllal küldték a forró pontokra, Londonderrybe és Belfastba, hogy válasszák el egymástól az ellenségeskedő közösségeket. A helyi lakosság – katolikusok és protestánsok egyaránt – szívesen fogadták a katonákat, mert azt

¹² A felekezetek szerinti megkülönböztetés erős túlegyszerűsítés – de jelen tanulmány célja nem Észak-Írország problémáinak elemzése.

remélték, hogy jelenlétük némi józanabb gondolkodásra kényszeríti majd a radikális népvézereket. Ez a helyzet hamarosan megváltozott: a gyarmatokon megszokott eljárások (gyenge hírszerzői információk alapján végrehajtott zászlóalj- és dandár-szintű kordon-és-kutatás műveletek, kijárási tilalom, kényszervallatás, végzés és vádemelés nélküli fogva tartás, indokolatlan fegyverhasználat, egy erősen részrehajló rendőrség korlátlan és kritika nélküli támogatása) jókora szerepet játszottak abban, hogy a közösségek közötti ellenségeskedésből nagyon gyorsan felkelés lett. [Kiszely, 2006.]

A fegyveres erők lassan alkalmazkodtak a helyzethez: "felkelés-ellenes harc a gyarmatokon" üzemmódról áttértek a "hazai belbiztonsági feladat végrehajtására" és kidolgozták azokat az eljárásokat, amelyekkel minimális biztonságot tudtak teremteni. Az aknavetők, harcokcsik, rakéták és más nehéz fegyverek raktárba kerültek; kezelőik lövész kiképzést kaptak; nem alkalmaztak kollektív büntetést; nem lőttek fegyvertelen tömegbe; az elfogott terroristákat bíróság elé állították. A legmerészebb támadások sem tudták kiprovokálni az aránytalanul nagy és megkülönböztetés nélküli válaszcsoportot. A felkelés-ellenes harc egyik jellemző vonása, hogy a biztonsági erők veszteségeinél tízszer, ötvenszer, százszor több felkelő halt meg. Észak Írországon ez az arány fordított volt: fegyveres harcokban 300 terrorista és 1000 brit katona halt meg. Az egymást követő brit kormányok ragaszkodtak a törvénytisztelő eljárásokhoz, a visszafogottsághoz, a szigorúan korlátozott harcérintkezési szabályokhoz, a lehető legkisebb erő alkalmazásához. Minden fegyverhasználatból járó eseményt kivizsgáltak és súlyosan büntették a törvénytisztelő magatartást. Ez nehéz helyzetbe hozta a katonákat: gyakran a másodperc tört része alatt, súlyos stresszhelyzetben kellett dönteniük a fegyverhasználatról – amit aztán jogászok utólag heteken át elemezhetek egy jól fűtött bíróságon. De a törvényességre helyezett hangsúly nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kormány mind a brit, mind az ír közvélemény szemében megőrizte legitimitását. [Campbell, 2005]

A brit siker kulcsa a civil és katonai hatalom integrálása volt (bár az egységes vezetés elve nem valósult meg). A fegyveres erők a kormány konfliktus-kezelő programjában csak egy kis részt képviseltek: jelenlétükkel és a terrorista szervezetekre gyakorolt nyomással elviselhető szintre csökkentették a közösségek közötti erőszakot és megteremtették a politikai rendezés lehetőségét. De sokkal nagyobb szerep jutott a szívek-lelkek megnyerésének – megszüntették a katolikusokkal szembeni megkülönböztetést, megfékeztek a protestáns milíciákat és terrorista csoportokat, felállítottak egy új, pártatlan rendőrséget, garantálták az egyenlő polgárjogokat, főlszámolták a (főleg katolikus) nyomornegyedeket, gazdasági életet stimuláló befektetésekkel munkahelyeket teremtettek.

A Lobogó Hadművelet 2007-ben véget ért. Az eredmény messze nem tökéletes: a terrorista szervezetek feladták az erőszakot, de lefegyverzésük csak

lassan történt meg, és máig él a gyanú, hogy nem minden fegyvert szolgáltatottak be. A szembenálló felek egymás iránti bizalmatlansága nem csökkent, mint ahogy a lakónegyedek vallási alapon történő szegregálódása sem. A radikális pártok ereje és befolyása nőtt a mérsékeltek kárára. Egyáltalán nem biztos, hogy a brit siker tartós lesz.

Irak, 2003-2008

A második öböl-háború során a brit csapatok kevés veszteség és korlátozott járulékos rombolás árán rövid idő alatt elfoglalták Bászrát. Mikor elültek a harcok, azonnal áttértek az Észak-Írországból bevált "békés üzemmódra" és igyekeztek helyreállítani a normalitás látszatát. Páncélos járműveiket kivonták a városból, megszüntették az ellenőrző pontokat és feloldották a kijárási tilalmat. Helyreállították a közrendet és a törvényességet, rendőröket küldtek az utcákra, kordába szorították a bűnözést, megszilárdították a közbiztonságot és újraindították a közszolgáltatásokat, a közintézményeket, az iskolákat és kórházakat. [Keegan, 2004, pp 270-282 és pp 321-322] Megszervezték a városi rendőrség kiképzését, kapcsolatokat építettek a helyi vezetőkkel, igyekeztek egyetértést teremteni a helyi politikusok között, és egy olyan politikai légkört próbáltak teremteni, ami ellenáll a külső – elsősorban iráni – befolyási kísérleteknek. Az időnként fellángoló szektás erőszakra és az erőszakos bűnözésre igyekeztek mérsékelten és visszafogottan válaszolni. A kölcsönös tiszteleten és bizalmon alapuló stabilitásba és az újonnan szerveződő helyi civil struktúrákba vetett hit jeleként járőreik golyóálló mellény és sisak nélkül, gyalogosan mozogtak az utcákon; a Shatt Al-Arab vizében szabadnapos katonák pecáztak. Úgy tűnt, Bászra alkalmazkodott a dolgok új állásához: a helyi lakosság mérsékelt lelkesedéssel, de tudomásul vette a brit csapatok jelenlétét.

A "lágy," szívek-lelkek megnyerését célzó eljárások különösen az Irakban másutt tapasztalható káoszhoz képest tűntek figyelemreméltó sikernek. [Devenny és McLean, 2005] Az amerikai fegyveres erők hiányosságait és kudarcait hangsúlyozni mindig kész hírmédiumok teljes energiával hangoztatták, hogy a bászrai békés és stabil légkör mennyire mutatja a brit nem-agresszív eljárások sikerét az amerikaiak agresszív és brutális harceljárásaihoz képest. Hamarosan a brit katonai szakértőket is meggyőzte saját propagandájuk, és azzal dicsekedtek, hogy felkelés-ellenes eljárások terén az amerikaiak mennyit tanulhatnak a britek bászrai sikereiből.

A nagyra főlfújt siker-buborék egy ideig eltakarta a valóságot. Kulturális affinitás és nyelvismeret szempontjából a brit csapatok semmivel nem voltak jobb helyzetben, mint bármelyik koalíciós partner. Elkövezték ugyanazokat a hibákat, mint a sokat kritizált amerikaiak: keménykezű eljárásokat alkalmaztak és sértő magatartást tanúsítottak az utcai ellenőrzések és házkutatások során; kutyákkal (a muszlimok szemében tisztátalan állatokkal) szimatoltattak végig lakásokat és embereket; akár szándékosan, akár nem, de tiszteletlenül bántak a

nőkkel és megalázták a férfiakat a családjuk előtt. A közbiztonság megteremtésében sem voltak sikeresebbek, mint más koalíciós partnerek: Bászrában a megszállást követő fosztogatási orgia pontosan ugyanolyan méreteket öltött, mint Irakban mindenütt; a sebtében (többnyire fegyver nélkül) utcákra küldött rendőrök nem voltak képesek a közbiztonság fenntartására az állig felfegyverzett bűnbandákkal szemben, és brit csapatok létszáma viszont túl alacsony volt, hogy erővel tudják dominálni a várost és a környező tartományokat.

Megbízható hírszerzési információk hiányában a britek nem voltak tisztában azzal, hogy a látszólagos nyugalmat kihasználva szélsőséges iszlámista szervezetek gyorsan teret nyernek a bászrai társadalomban. Növekvő szerepükre és befolyásukra 2004 elején derült fény, amikor kirobbantak a harcok a koalíció és Moktada Al-Szadr milíciája között. Bászrában a harcok messze nem voltak olyan intenzívek, mint például Nedzsefben, de jól mutatták, hogy a brit stabilizációs kezdeményezések mennyire felszínesek voltak. A rendőrség – amelynek a stabilitás fenntartásában kulcs-szerepet szántak – a harcokban nem támogatta a brit csapatokat; egyre gyakoribbak voltak a brit járőrök elleni támadások, és a szélsőségesek a brit adminisztráció sok iraki alkalmazottját (pl. a tolmácsokat) elfogták, megkínózták és kivégezték. Ez nyílt figyelmeztetés volt a civil lakosság számára: aki a britekkel együttműködik az ugyanígy végzi.

E provokációkra a brit erők gyakorlatilag semmilyen választ nem adtak – a parancsnokok megfogadták a "helyi vezetők" figyelmeztetését: kerülték az agresszív, megtorló jellegű intézkedéseket és kerülték a beavatkozást a síita frakciók közötti harcokba. Az európai szemmel erénynek tartott "visszafogottság" a helyi lakosság szemében gyengeség volt. A "visszafogottság" doktrínája a katonákat is lehetetlen helyzetbe hozta: a közvetlenül ellenük irányuló provokációkra sem nagyon tudtak válaszolni, még kevésbé tudták helyreállítani a rendet, és képtelenek voltak a város és a gondjukra bízott négy tartomány biztonságát garantálni. A síita milíciák kihasználták a helyzetet, és 2004 és 2005 során a brit csapatok elleni támadások egyre gyakoribbá váltak. A katonák sok esetben azokkal a rendőri erőkkel keveredtek tűzharcba, amelyeket néhány hónappal korábban maguk fegyvereztek föl és képezték ki. A csapatok veszélyeztetettségét az is növelte, hogy vékony páncélatú Land Rover gépkocsikkal kellett járőrözniük: a brit kormány nem akarta, hogy lövészpáncélosok jelenlétét a helyi lakosság "fenyegetésnek" érezze.

A város jó 50 százaléka 2007 végére ellenséges, járhatatlan területté vált. A csapatokat csak éjszaka, helikopterrel lehetett mozgatni, mert mind a földi szállítás, mind a nappali repülés túl veszélyes volt. A naponta ismétlődő aknavető- és rakéta-támadások miatt a helyi brit parancsnokságot 2007. szeptemberben a városon kívülre telepítették. [Northam, 2007] Ezzel megszűnt

az állandó brit jelenlét – és megszűnt az a lehetőség is, hogy ellenőrizni vagy befolyásolni tudják a Bászrában zajló eseményeket. Elméletileg az iraki fegyveres erők vették át a felelősséget a biztonságért, de valójában a város a teljes anarchia szélén állt. A rendőri állomány fele nappal a kék egyenruhát, éjszaka a milíciák sálarcát viselte; szakállas fundamentalisták halállal fenyegettek mindenkit, aki nem engedelmeskedik szigorú vallási előírásoknak; kemény büntetés járt a nyugati zene hallgatásáért, a nőknek a smink viseléséért; sorra "eltűntek" a brit-párti politikusok, az italbolt-tulajdonosok, a nagyobb szájú egyetemi hallgatók; a nőket fokozatosan visszakényszerítették a radikális iszlám középkori korlátai közé. Az aszimmetrikus hadviselésben szerzett több évszázados intézményi tapasztalat ellenére a brit csapatok 2007- 2008 telén végleg elvesztették az ellenőrzést a rájuk bízott tartományok és Bászra fölött.

Az iraki fegyveres erők csak 2008 tavaszán tudták helyreállítani és megszilárdítani a kormány hatalmát: a március 25-én indított Szaulat al-Furszan (Lovagroham) hadműveletben egy páncélos és hét lövészdandár, különleges hadműveleti csapatok és a nemzeti rendőrség zászlóaljai vettek részt. A műveleteket a koalíció légi csapásokkal és szárazföldi csapatokkal támogatta – de a szárazföldi csapatokat nem a repülőtéren brit helyőrség (közel 5,000 fő) adta, hanem más tartományokból ideiglenesen áttelepített amerikai egységek: a nemzetközi sajtóban széles körben szellőztetett spekulációk szerint a britek és Moqtada al-Szadr milicistái közötti titkos megállapodás késleltette a brit csapatok bevetését. [The Times, 2008.08.05.]

India, 1948-2009

India biztonsági erői gyakorlatilag a függetlenség elnyerésétől (1948-tól) kezdve szinte szünet nélkül vívnak aszimmetrikus konfliktusokat: fegyveres függetlenségi mozgalmak ellen harcoltak (és harcolnak) Nagaland, Mizoram, Manipur, Tripura, Asszam, Pandzsáb és Dzsammu és Kasmir államokban; többé-kevésbé baloldali lázadásokat fojtottak el Nyugat-Bengálban, Andra Pradesben, Madija Pradesben és Biharban; évek óta küzdenek a naxali felkeléssel a déli és keleti államokban. Az 1950-es és 60-as években még nagyrészt a brit, francia és amerikai tapasztalatokra alpozott doktrínát követték: a lakosságot védett falvakba telepítették, az így elnéptelenedett vidék szabad tüzelési körzeteiben a felkelőket kutató-pusztító műveletekkel próbálták megsemmisíteni.

Az 1970-es években kezdett megszilárdulni a vélemény az indiai tisztek között, hogy a nyugati felkelés-ellenes eljárásokat (melyek kétségtelenül hatékonyak lehetnek, és gyarmati vagy expedíciós hadseregek számára talán megfelelőek is) nem alkalmazhatják saját – adófizető és szavazó – honfitársaik ellen. [Jafa, 1999.] Ez az alapelv mára az indiai hadsereg doktrínájának szerves része lett. [Indian Army Doctrine, pp. 68-75, 2004.]

Az indiai kormány célja ma a felkelések "leverése" helyett inkább azok "megoldása," inkább állam-konzolidáció, semmint az állami hatalom erőszakkal történő érvényesítése. Az indiai politikusok tisztában vannak azzal, hogy a felkeléseket politikai eszközökkel kell megoldani – de azzal is, hogy a politikai alkuhoz a kedvező légkört csak a biztonsági erők tudják megteremteni. A katonai erő fontosságát nem lehet túlhangsúlyozni: *a kompromisszumra nem hajlamos, szélsőséges elemek megsemmisítése és az aktív ellenállás megtörése nélkül semmi esély, hogy egy felkelés-ellenes stratégia nem-katonai elemei sikerrel járjanak.*

– Ennek megfelelően *az india felkelés-megoldó stratégia első eleme a jelentős fegyveres erő állandó jelenléte és alkalmazása*, a békés rendezéshez szükséges biztonság és stabilitás meteremtése érdekében. A "lehető legkisebb erő" alapelve értelmében a biztonsági erők nem használnak tüzérségi és légi csapásokat a felkelők ellen – inkább vállalják a nagyobb veszteségeket. A katonai nyomás állandó: tisztában vannak azzal, hogy a szakaszosan alkalmazott erő visszatartó hatása kisebb, mert a felkelők könnyen alkalmazkodnak a biztonsági erők ritmusához. A hadsereg alakulatai a sűrűn lakott területeken települve gondoskodnak a lakosság biztonságáról; a határok ellenőrzésével megakadályozzák a felkelés külföldről történő támogatását; számtalan kisebb művelet egyidejű végrehajtásával – gyakori és agresszív járőrözéssel, kordon-és-kutatás műveletekkel, ellenőrző pontokkal – megteremtik a területi dominanciát. E műveletekben egyre növekvő szerep jut a belbiztonsági alakulatoknak,¹³ melyek szervezetét, felszerelését, doktrínáját és harceljárásait felkelés-ellenes műveletekre optimalizálták (pl. a szokásosnál több lövész-alegységből állnak, és nem rendelkeznek nehéz fegyverekkel). A lakosságtól kapott információkat elfogott és visszafordított felkelőkből álló felderítő hálózatok tevékenysége egészíti ki.

– *A második – immár nem-katonai – elem a helyi politikai struktúrák megerősítése.* A központi szövetségi kormány, a biztonsági erők és a helyi politikai elit együttműködnek olyan politikai folyamatok megteremtésében, amelyek növelik a helyi kormány szerepét és döntési jogkörét. A politikai rezsím és a fegyveres erők közötti kapcsolatban – a világ legnagyobb demokráciájához illően – az utóbbiaknak még akkor is alárendelt szerep jut, ha ez időnként károsan befolyásolja a műveletek hatékonyságát. A helyi politikai struktúrák legitimálását szolgálják a helyi választások is, melyeket a felkelők erőszakos fenyegetései ellenére is megtartanak. A cél: meggyőzni a helyi lakosságot, hogy a politikai rendszeren belül sokkal többre számíthat, mint azon kívül.

¹³ A három legnagyobb az Assam Rifles, a Rashtriya Rifles és a Border Security Force – összesen 300 zászlóalj.

– *A harmadik elem az érintett területek gazdasági fejlesztése*, mellyel a felkelés társadalmi-gazdasági gyökereit (a munkanélküliséget, földrajzi távolságot és elszigeteltséget, elmaradottságot, primitív infrastruktúrát, fejlesztési támogatás hiányát) igyekeznek felszámolni. Ezekkel az eljárásokkal bizonyos fokig megkísérlik "kivásárolni" a felkelés társadalmi hátterét – és a felkelés ideológiai alapjait kidolgozó és hirdető helyi értelmiséget.

E több évtized során kialakított aszimmetrikus hadviselési doktrína alkalmazásával az indiai biztonsági erők számos sikert értek el. Ha egy-egy felkelés során követtek is el hibákat és eleinte esetleg kudarcot is vallottak, eddig mindig megtalálták a katonai erő és a nem-katonai intézkedések helyes kombinációját és az ösztönző és kényszerítő, jutalmazó és megtorló intézkedések közötti helyes arányt.

Aszimmetrikus hadviselés Európában

Az aszimmetrikus hadviselés évekkel ezelőtt elérte Európát. Az észak-afrikai és ázsiai muszlim bevándorlók tömegeivel együtt a radikális iszlám agitátorai is beférköztek Európába, és dzsihádot (szent háborút) hirdettek a hitetlenek ellen.¹⁴ A mecseteken, segély szervezeteken, TV-csatornákon keresztül dominálják a zárt európai muszlim közösségeket. Az európai hagyományoknak ellentmondó doktrínát hirdetnek: a muszlimok ne etnikai hovatartozásuk, anyanyelvük vagy hazájuk (főleg ne új hazájuk), alapján határozzák meg önmagukat, hanem vallásuk alapján. Különüljenek el a befogadó társadalomtól, törekedjenek vallási, kulturális, jogi, és (elkerülhetetlenül) területi autonómiára; teremtsenek exkluzív muszlim zónákat, ahol az otthont adó állam törvényei helyett a saríja (a Koránban foglalt törvények gyűjteménye) érvényesül és a világi közintézmények helyett iszlám intézmények működnek. Az így létrehozott iszlám hídfők számának és területének növelésével fog az iszlám uralma fokozatosan kiterjedni az egész kontinensre. Függetlenül attól, hogy mennyire reális vagy irreális a dzsihád harcosainak e törekvése, akkor is jókora kárt és pusztítást tudnak okozni, ha az iszlám-projekt végül kudarcba fullad.

A dzsihád harcosai (indokoltan) úgy érzik, hogy nyeresben vannak. Nyugat-Európában egyre gyakrabban sikerül a radikális iszlám céljainak megfelelő intézkedéseket kikényszeríteni a helyi kormányokból,¹⁵ és egyre több olyan terület létezik, ahol az állam törvényei nem érvényesülnek, a központi kormánynak nincs hatalma, az iszlám alternatív hatalmi központjai kormányoznak és akár erőszakkal is kikényszerítik a befolyásuk alatt élő

¹⁴ Nem a dzsihád az egyetlen aszimmetrikus fenyegetés. Nem elhanyagolhatóak a flamand, skót, baszk, korzikai és más etnikai kisebbségek autonómia- és függetlenségi törekvései sem. De jelenleg az iszlám fenyegetése a legveszélyesebb.

¹⁵ A legutóbbi ilyen siker, hogy 2009. februárban a brit Külügyminisztérium megtiltotta Geert Wilders holland konzervatív parlamenti képviselő beutazását Angliába.

emberek hűségét, támogatását – és az Allahnak tetsző magatartást. Franciaország muszlim negyedei a 2005. őszi intifáda (felkelés) eredményeként gyakorlatilag az iszlám világ részeivé váltak. A köztársaság tekintélyét képviselő közhivatalokat lerombolták, a hivatalnokokat kiűzték, a gettóból kitörés potenciális lépcsőfokait (óvodákat, iskolákat, ifjúsági központokat, könyvtárakat) fölgyújtották. A köztársaság törvényei helyett a saríja érvényesül. A rendőrök csak sisakban és testpáncélban, páncélautók támogatásával mernek járőrözni; egész háztömbök lakói zúdulnak az utcára, hogy megakadályozzák egy-egy "közülük való" letartóztatását. Más államokban ugyanezt kisebb rendbontással is elérték. Malmö (Svédország harmadik városa) muszlim negyedeiben a tömegközlekedés alig működik, mert a járműveket vandalizálják, a vezetőket és az utasokat bántalmazzák; a helyi csöcselék dönti el, hogy a mentőszolgálat kinek nyújthat segítséget, kinek nem; a tűzoltóknak rendőri védelem kell – de az intézkedő rendőrök gépkocsiját is egy másik járőrrel kell megvédeni. Brüsszel, London, Luton, Birmingham, Strassbourg, Antwerpen, Amsterdam muszlim negyedeiben hasonló állapotok uralkodnak. [Kiss, 2007]

A dzsihád két szálon fut: a széleskörű legális vagy majdnem legális politikai tevékenység és az egyre gyakoribb féktelen erőszak szinergisztikus ciklusai váltják egymást:

– Iszlám szervezetek követhetetlen és állandóan változó hálózata lobbizik, pereskedik, követel, nyilatkozik, magyaráz, kioktat, mozgósít, tüntetéseket szervez, tanszékeket finanszíroz, ösztöndíjakat oszt, bértollnokokat fizet és megveszteget mindenkit, aki megvesztegethető. Erőltetik az iszlám feltétlen tiszteletét és elfojtanak minden kritikát; beleszólást követelnek a tankönyvek tartalmába; követelik a muszlimokra kötelező vallási előírások tiszteletben tartását a munkahelyen, a nemek különválasztását a közoktatásban, sportban, egészségügyi ellátásban, uszodában.

– Az erőszak leginkább félelmet keltő formája kétségtelenül a terrorizmus, de a megfélemlítésnek számos más eszköze is van. Gyakori a prominens személyek fenyegetése (Salman Rushdie, Ayaan Hirshi Ali, Geert Wilders), és ha alkalom adódik, akár halállal végződő támadása (Hitosi Igarasi, Ettore Capriolo, William Nygard, Theo van Gogh). Mindennaposak a hitetlenek (különösen a zsidók) elleni véletlenszerű erőszakos támadások, az erőszakos utcai bűnözés, a "kihívó magatartást tanusító" európai nők megerőszakolása, és egyre gyakoribbak a polgárháborúval határos tömeges utcai zavargások.

A klasszikus "jó zсарu, rossz zсарu" kettős üzenete világos: ha nem teljesül az akaratunk vérfürdőt rendezünk, kifosztjuk üzleteiteket, kiforgatjuk zsebeiteket, lángba borítjuk a városaitokat, megerőszakoljuk asszonyaitokat és lányaitokat, megöljük azt, aki nem tartja a száját, romba döntjük dekadens kultúrákat, és a romjain megalapozzuk a sajátunkat.

Ez egy lényegesen nagyobb és összetettebb fenyegetés, mint a terrorizmus – de az európai államok biztonságpolitikájában továbbra is csak a terrorizmus jelenik meg, mint fenyegetés. E megszállott koncentráció a terrorizmusra elvonja a társadalom figyelmét a valódi és sokkal veszélyesebb problémáról, és a biztonsági erőket is arra kényszeríti, hogy anyagi és emberi erőforrásaikat a valós veszély helyett annak egy tünetére összpontosítsák. Az erőforrások helytelen allokációjánál sokkal veszélyesebb, hogy amíg a társadalom és a politikai, értelmiségi és média elitek nem hajlandóak tudomást venni e sokkal szélesebb körű fenyegetéséről, addig nem teszik meg azokat az intézkedéseket sem, amelyek egy minősített helyzet kezeléséhez nélkülözhetetlenek – nem történik meg a társadalom mozgósítása, nem lépnek működésbe azok a politikai, jogi és adminisztratív mechanizmusok, melyek a veszély elhárításához szükségesek.

A további tömeges bevándorlás és az Európai Unió migrációs szabályai következtében e problémák a jövőben az elsődleges befogadó államokból (Franciaország, Anglia, Benelux államok, Spanyolország, Skandinávia) fokozatosan tovább fognak terjedni az Unió többi államára is, így az eddig viszonylag immunis Kelet-Európára is.¹⁶ Várható, hogy a dzsihád harcosainak növekvő önbizalmával arányban a konfliktus intenzitása is növekedni fog, és a rendvédelmi szervek képtelenek lesznek fenntartani a közbiztonságot – szükség lesz a fegyveres erők bevetésére. De ha a fegyveres erők a hazai belbiztonsági problémákat a gyarmatokon, Irakban, Afganisztánban vagy a Balkánon szerzett tapasztalatok alapján, az ott alkalmazott módszerekkel próbálják kezelni, az biztos kudarchoz fog vezetni.

A hagyományos és aszimmetrikus konfliktusok között van egy alapvető különbség. A nemzetállamok közötti hagyományos háborúban a hadműveletek nagyrészt függetlenek a háborúhoz vezető és az azt fenntartó politikai és társadalmi körülményektől – ezért a hagyományos háborúban szerzett tapasztalatok gyakran közvetlenül hasznosíthatóak más hadszíntereken, vagy akár más háborúban. Az aszimmetrikus hadviselésre ez nem áll: a konfliktushoz vezető és azt életben tartó társadalmi-politikai-gazdasági körülmények meghatározzák a harcászati eljárásokat és a hadműveleteket, és annyira egyediek, hogy egy konfliktus tanulságait és tapasztalatait csak nagyon korlátozott mértékben – vagy egyáltalán nem – lehet alkalmazni más konfliktusok során. [Strachan, 2007] A teljesség legkisebb igénye nélkül, álljon itt *néhány példa az ázsiai és európai hadszínterek közötti különbségekre*:

¹⁶ Példaként egy anekdota-jellegű személyes megfigyelés: Budapesten a használt mobil-telefonokkal kereskedő üzletek jelentős részét arabok és más közel-keleti emberek üzemeltetik. Ez ma legfeljebb potenciális bűnügyi probléma (lopott telefonokkal kereskedés, pénzmosás), de a jövőben – akár holnap – a dzsihád kommunikációs infrastruktúrájának alapja lehet.

– Ázsiában az európai expedíciós erők egy erőszakos, eltökélt, jelentős létszámú, jól fölfegyverzett ellenséggel állnak szemben, aki élvezi a helyi lakosság jelentős részének támogatását és könnyen talál rejtekhelyet a civilek tömegei között. Európában egészen más a helyzet: egy erőszakos és eltökélt, de kis létszámú és egyelőre még nagyrészt fegyvertelen kisebbség akarja rákényszeríteni akaratát a lényeges létszám- és erőfölényben levő (de egyelőre meglehetősen passzív) helyi lakosságra. Etnikum és származás szempontjából többnyire idegenek és viszonylag könnyen felismerhetőek, társadalmi bázisuk a többségi társadalomhoz képest kicsi. Ennek megfelelően az európai dzsihád eljárásaiban kisebb szerep jut a nyílt, szervezett erőszaknak és fegyveres harcnak, és sokkal nagyobb a törvényes, vagy törvénybe alig ütköző tevékenységeknek. Az erőszak fontos – és egyre fontosabb – elem, de alkalmazói egyelőre igyekeznek azt a társadalom ingerküszöbe alatt tartani.

– Ha az anyaországtól túl nagy áldozatot követel egy expedíciós erő fönntartása, azt bármikor ki lehet vonni, és a gyarmatokra kitelepült civil lakosságot is vissza lehet telepíteni az anyaországba. A következmények (nemzetközi presztízs-veszteség, gazdasági visszaesés, kormányválság) nem elhanyagolhatóak, de nem is végzetesek. De a hazai belbiztonsági feladatot végrehajtó erőknek nincs hova visszavonulniuk, az erőket kiállító társadalomnak nincs hova költöznie – nincs választási lehetősége, vállalnia kell a harcot.

– Az európai expedíciós erők idegen területen, idegen népek fölött gyakorolnak hatalmat; nem vonatkoznak rájuk a helyi törvények, és harcérintkezési szabályaik viszonylag tág teret engednek a kényszerítő eszközöknek és eljárásoknak. Hazai környezetben viszont a csapatok nem élveznek semmiféle mentelmi jogot, a törvények éppúgy érvényesek rájuk, mint a civilekre vagy a felkelőkre.

– Az európai társadalmak erkölcs- és igazságérzete valamennyire el tudja fogadni a távoli hadszínterekről keménykezű eljárásokról és járulékos veszteségekről érkező híreket. De nehezen tűrné, ha e hírek a közeli kerületekből vagy szomszédos városokból érkeznének.

– A gyarmatokon a harc nagyrészt ritkán lakott vidékeken, nehéz terepen zajlott, ahol a helyi lakosság egymástól távoli kis falvakban, önellátó családi gazdaságokban élt, és csak ritka és rövid ideig tartó kapcsolata volt a külvilággal. Ez lehetővé tette az egyszerű lakossági és területi kontroll-eszközök (védett falvak, mozgás korlátozása, élelmiszer-ellátás ellenőrzése, határzár, szabad tüzelési zónák) és akár tüzérség és csapásmérő repülőgépek alkalmazását. A mai ázsiai hadműveleti területeken ez részben még ma is igaz. Az európai dzsihád hadműveleti területe viszont a sűrűn lakott nagyvárosi környezet, ahol az egymástól függő komplex infrastruktúra rendszerek korlátozzák a hagyományos területi kontrol-eszközök, a civil lakosság nagy száma pedig a nagy tűzerejű fegyverek alkalmazását.

– Az aszimmetrikus hadviselés egyik alpelve megteremteni a leginkább érintett lakosság fölötti kontrollt, és így elvágni a felkelőket támogató bázisuktól. Európában az etnikai gettók kialakulásával ez már régen megtörtént – de a kontrollt nem a biztonsági erők, hanem a dzsihad harcosai gyakorolják.

A fentiek egyáltalán nem jelentik azt, hogy az Ázsiában és más expedíciós hadszíntereken szerzett tapasztalatok nem érnek semmit. Ellenkezőleg: e tapasztalatok felbecsülhetetlen értékű nyersanyagok – de csak nyersanyagok. Mint a korábban idézett ZMNE jegyzet megállapítja, a tapasztalatokat elemezni kell, és az eredményeket be kell építeni a fegyveres erők felkészítésébe. Amíg a csapatok az eddigiekhez hasonló feladatokat hajtanak végre másik kontinensen egy expedíciós koalíció részeként, ennyi talán elegendő is. De messze nem elegendő, ha bevetésük hazai környezetben szükséges – ahhoz nem csak a fegyveres erők célját és feladatait kell újragondolni és alkalmazásuknak törvényes kereteket adni, de el kell szakadni a terrorizmus mint önálló nemzetbiztonsági fenyegetés koncepciójától is. A konkrét magyarországi helyzet elemzése alapján kell meghatározni a várható aszimmetrikus hadviselési kihívásokat és ezek alapján kell kidolgozni a csapatok alkalmazásának doktrinai kereteit.

Felhasznált irodalom

Campbell, James D.: "French Algeria and British Northern Ireland: legitimacy and the rule of law in low-intensity conflict," *Military Review*, Ft. Leavenworth, KS, USA, 2005. március-április.
http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_2_85/ai_n13822000/print?tag=artBody;coll

Cocks, Chris: *Fireforce – One Man's War in the Rhodesian Light Infantry*, 1988, negyedik kiadás, 30° South Publishers (Pty) Ltd, Johannesburg, 2006, ISBN 0-9584890-9-2, 306 p.

Cordesman, Anthony H. : "The British Defeat in the South and the Uncertain Bush "Strategy" in Iraq: Oil Spots," "Ink Blots," "White Space," or Pointlessness?" 2007. Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 8 p.

Devenny, Patrick és Robert McLean: "The Battle for Basra Special Report," *The American Spectator*, Arlington, VA. 2005. november 1.
<http://spectator.org/archives/2005/11/01/the-battle-for-basra>

Elkins, Caroline: *Imperial Reckoning – The Untold Story of the End of Empire in Kenya*, 2005, Henry Holt & Company, New York, ISBN 0-8050-7653-0, 447 p.

Hajdú Péter: "Fire Force – gerillaellenes helikopteres egység Rhodesiában," *Haditechnika*, Budapest, 2003/4 pp. 36-42

Hammes, Thomas X.: "Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation," *Strategic Forum*, No. 214, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, Ft. McNair, Washington DC, 2005. január (elektronikus változat, oldalszámok nélkül) <http://www.ndu.edu/inss/Strforum/SF214/SF214.pdf> (2008.10.05.)

Hammes, Thomas X.: "The Evolution of War: The Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*, Quantico, VA, 1994. szeptember, pp. 35-40 <http://www.d-n-i.net/fcs/hammes.htm> (2008.10.05.)

Hoffman, Frank G: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, 2007. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, VA, 72 p. www.potomac institute.org/publications/Potomac_HybridWar_0108.pdf

Jafa, Vijendra Singh: "Counterinsurgency Warfare – The Use and Abuse of Military Force," *Faultlines*, New Delhi, India, 1999, ISBN 81 87553 02 2, pp 181, internet változat, oldalszámok nélkül <http://satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume3/Fault3-JafaF.htm>

Keegan, John: *Az iraki háború*, 2004. Európa Könyvkiadó, Budapest, 383 p. ISBN 963-07-7690-1

Kiss Álmos Péter: "A terrorizmusról – másképpen," *Új Honvédségi Szemle*, Budapest, 2007. szeptember, pp. 101-117

Kiss Álmos Péter: "Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció," *Hadtudományi Szemle*, Budapest, 2009. február.

Kiss Álmos Péter: "Harc a terrorizmus ellen: A működő antiterrorista modell," *Új Honvédségi Szemle*, Budapest, 2006. december, pp. 14-26

Kiszely, John: "Learning about Counter-Insurgency," *RUSI Journal*, London, 2006 december, pp 16-21

Kőszegvári Tibor, Kovács Csaba: *A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai – II rész*, 2003. Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Lind, William S.: "Understanding Fourth Generation War," *Military Review*, Fort Leavenworth, KS, 2004. szeptember-október pp 12-16 http://calldp.leavenworth.army.mil/scripts/cqcg.exe/@ss_prod.env?CQ_SESSI

ON_KEY=SWOSAVANWFYR&CQ_QH=125928&CQDC=9&CQ_PDF_HIGHLIGHT=YES&CQ_CUR_DOCUMENT=1' (2008.10.05.)

Lind, William S.; John F. Schmitt, Gary I. Wilson: "Fourth Generation Warfare: Another Look," *Marine Corps Gazette*, Quantico, VA, 1994. december, pp. 34-37 http://www.d-n-i.net/fcs/4GW_another_look.htm (2008.10.05.)

Lind, William S.; Keith Nightengale; John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson: "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*, Quantico, VA, 1989. október, pp. 22-26 http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm (2008.10.05.)

Markel, Wade: "Draining the Swamp: The British Strategy of Population Control," *Parameters*, US Army War College, Carlisle PA, USA, 2006. tavasz, pp. 35-48.

McCuen, JohnJ.: "Hybrid Wars," *Military Review*, 2008. március-április, pp. 107-113.

Mukherjee, Anit és Moeed Yusuf: "Counterinsurgency in Pakistan – Learning from India," American Enterprise Institute, Washington DC, USA, 2007. szeptember, internet változat, oldalszámok nélkül. http://www.aei.org/publications/pubID.26888/pub_detail.asp

Northam, J.: "As the British Leave, Whither Basra?" *National Public Radio*, Washington DC, 2007. február 23. <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=7565602>

Reid Daly, Ron: *Selous Scouts – Top Secret War*, 1982, Galago Publishing, Alberton, Délafrika, ISBN 0-620-06674-1 751 p.

Smith, Rupert: *The Utility of Force – The Art of War in the Modern World*, 2005. Penguin Books, London ISBN 0-141-02044-x 428 p.

Strachan, Hew: "British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq," *RUSI Journal*; London, 2007. december; 152 évf, 6 sz, pp. 8-11

Vincent, Steven: "Switched Off in Basra," *The New York Times*, New York, NY, 2005. július 31. http://www.nytimes.com/2005/07/31/opinion/31vincent.html?_r=1&pagewanted=print

Szerző nélküli dokumentumok:

A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája, 2004. március 31, http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/Nemzeti_biztonsagi_strategia.thm

A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brüssel, 2003. december 12, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

Concept of Operations Against an Irregular Adversary (PIA-00-180), Centre interarmées de concepts, de doctrines et d'expérimentations (CICDE), 2008, Párizs

Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines) – Army Field Manual, Volume 1 Combined Arms Operations, Part 10, 2007. Ministry of Defense, London, <http://wikileaks.org/leak/uk-coin-operations-2007.pdf>

Indian Army Doctrine, Headquarters Army Training Command, 2004. Shimla, India http://wikileaks.org/wiki/Category:Series/Indian_Army_Doctrine_2004

Operation Banner – An Analysis of Military Operations in Northern Ireland, 2006. Ministry of Defence, London, p 98.

"Secret deal kept British Army out of battle for Basra," *The Times*, London, August 5, 2008, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article4461023.ece> (2008.12.20.)

The National Security Strategy of the United Kingdom – Security in an interdependent world, Her Majesty's Stationery Office, London, 2008. március, ISBN 978-0-10-172912-3 61 p.